

Mojca Puncer SODOBNA UMETNOST IN ESTETIKA

SODOBNA UMETNOST IN ESTETIKA

Mojca Puncer

Avtorica je z izhodiščem, ki so ga ustvarile navezave med teorijo, metodami kritične refleksije in likovno pozornostjo na vizualno umetnostjo v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, zastavila aktualno analizo, kritiko in refleksijo sodobnih vizualnih umetnosti na Slovenskem z natančnim izrisom teoretskega in umetniškega prostora in dogajanj, vključno z izgradnjo modela dojemanja v roku dogajanj, brez omrtvitve časa sodobnosti v zaprto sistemsko strukturo. Njena temeljita študija predstavlja namreč dogodkovnost, stremiljenj v prostor, dramatike glasov, ki vznikajo in segajo v skupnost kot umetniška akcija, hkrati pa natančno predstavlja tudi nekatere avtorice, avtorje in skupine.

Iz recenzije dr. Leva Krefta

Knjiga je zrelo delo, ki lucidno in s tankovestnim kritičnim in teoretskim očesom posega v nova in najnovejša dogajanja v slovenski vizualni umetnosti. Monografije s tako temeljitim pregledom umetnostnega in teoretskega dogajanja v zadnjih dvajsetih letih še nismo imeli. Knjiga predstavlja zelo tehten poseg na to področje in se, v nasprotju s siceršnjo akademsko prakso, ne izogiba soočenju z najnovejšimi umetnostnimi gibanji in pojavi.

Iz recenzije dr. Mladena Dolarja

Univerza v Mariboru

Poslovna fakulteta

eos^I

- 223 IV. OD STRATEŠKE ESTETSKOSTI K RAZGRADNJI IN SUŠPENZU ESTETSKEGA V PREHODNIH OBMOČJIH MED UMETNOSTJO, ZNANOSTJO, NOVO MEDIJSKO TEHNOLOGIJO IN VSAKDANJO STVARNOSTJO
- 225 POSTESTETSKA, TRANSESTETSKA UMETNOST: UMETNIŠKE STRATEGIJE PREHAJANJA TERITORIJEV, PARTICIPACIJE IN SODELOVANJA; UMETNIŠKE RAZISKAVE ŽIVLJENJSKIH OBLIK
- 228 UMETNOST IN STVARNOST
- 230 ZNANOST IN TEHNOLOGIJA »SKOZI« UMETNOST
- 230 Vpeljava konceptov
- 234 Aktualizacija v slovenskem prostoru
- 236 Umetnost med »naravo« in znanostjo
- 249 Genetična paradigma umetnosti: kloniranje novih internacionalnih monstrumov in nove pasme kot umetniška dela?
- 259 UMETNIŠKE RAZISKAVE ŽIVLJENJSKIH OBLIK NA PRESEČIŠČIH MED UMETNOSTJO, ZNANOSTJO, NOVO MEDIJSKO TEHNOLOGIJO IN VSAKDANJO STVARNOSTJO
- 259 Polona Tratnik: raziskave najmanjših enot biološkega življenja
- 261 Uršula Berlot: transponiranje biofizikalnih in življenjskih procesov v slikovne analogije »umetne narave«
- 262 Marko Peljhan: primer kompleksne tehnološko podprte raziskovalno-bivalne enote
- 264 Polonca Lovšin: refunkcionalizacija predmetnega sveta, reorganizacija vsakdanjega življenjskega okolja
- 267 STRAST DO REALNEGA OB KONCU 20. IN V ZAČETKU 21. STOLETJA

- 271 V. SKLEP: OD DISCIPLINSKEGA OČESA K ATLETIKI OČESA, POLITIKI ZAZNAVANJA IN NOVI DELITVI ČUTNEGA

- 277 Summary
- 281 Slikovna priloga
- 305 Literatura in viri
- 323 Imensko kazalo

v razmerju do oblikovanja širših življenjskih oblik. Slednje je vezano zlasti na človekovo intimno doživljanje, na čutni ustroj posameznega telesa (zmožnost empatije in čutnega odzivanja) in na posameznikove zmožnosti analoškega povezovanja v skopičnem polju. Umetnica pripelje vizualizacijo do meja fenomenalnega, kjer oko trči ob kaotično in monstrozno razsežnost človeškega telesa, ko tudi uporaba mikroskopa ne prinese pomiritve pogleda. Pripravi nam diskretno srečanje z ekskrementno vsebino: slednja pomeni »drugo« glede na dematerializirano ekonomijo našega običajnega, idealističnega, abstraktnega razmerja tako do umetniške reprezentacije telesnega kot tudi znanstvenega ravnanja z živo materijo.

Tezo o krizi podobe (Belting)⁹⁰³ in vprašljivosti referenčnosti med telesom in podobo odslkava tudi instalacija 37 °C, pri kateri »postane del notranjosti organizma«. ⁹⁰⁴ Z njo je umetnica razstavila fragmentarno podobo (svojega) telesa po različnih »ekranih« v galerijskem prostoru: na steni ga najdemo uokvirjenega v slike oz. fotografije, nato na TV-ekranu in na projekcijskem »platnu«, ki s posredovanjem videa simbolizira posteljo kot kraj domačnosti, intimnosti in topline. Opazovalec podkrepljeno čuti nevidno prisotnost celotne podobe telesa v prostoru instalacije, ko sliši gibanje lastnega telesa v ozvočenem galerijskem prostoru, kjer je podoba telesa razgrnjena v več delnih pogledih. ⁹⁰⁵ Umetnica obenem razstavlja tudi dvoje voščenenih skulptur v obliki telesnih delov (roka, dojka), pri čemer enega prekrije z živim tkivom človeških kožnih celic. Poleg tega so tam tudi odtisi v lateksu, s čimer doseže, da se ne moremo na oko ločiti žive snovnosti od mrtve materije. V konceptualni zgradbi te kompleksne večmedijske instalacije ni toliko v igri zoperstavljanje starih in novih medijev (skulptura, fotografija, video), marveč postane neizbežna ambivalentnost podobe, ki se izmika analogijam živega telesa in si zanje hkrati prizadeva ter s tem meri na dogodek, ki se bo dopolnil v gledalcu.

Ob delih Polone Tratnik bi lahko govorili tudi o (mikro)bio(tehno)loškem avtoportretu, prenesenem v svet umetnosti (povečave mikroorganizmov s telesa umetnice ali umetničinega lasu). V nekaterih njenih delih lahko opazimo tudi nekaj takega kot motnjo, ki na svojevrsten način priča o preobrazbi od subjekta do »abjekta«. ⁹⁰⁶ Gre za motnjo oz. »napako, zmoto«, ki jo »zaradi njene nesmiselne,

obscene intervencije lahko razumemo tudi kot novo (vendar vselej spodletelo) subjektivno stališče«. ⁹⁰⁷ To stališče pa ima precej opraviti s fenomenološkim telesom, za katero se zdi, da biva le še kot fragment in metafora, razteleseni drobec in sled.

Fragmentirano, (estetsko) zapakirano in razstavljeno telo, kot ga najdemo pri Tratnikovi, postane prispodoba tujosti človeka v sodobnem svetu, v katerem je telo vse večkrat ujeto v razmerje s telesnimi protezami. Simptomi današnje »kolonizacije telesa« se kažejo v plastični kirurgiji, ki ljudem zagotavlja izpopolnitev delov telesa (Orlan), medtem ko Tratnikova meri na možnost zamenjave oz. pridobitve novih delov s pomočjo biotehnologije (*Lasje, Unikum*). Reklame predpisujejo telesne ideale in pozivajo k podobnosti podobam, k posnemanju teles reklamnih modelov. Po drugi strani smo priče »kultu telesa« (telesni trening), ki je le druga stran izgube telesa. Danes razbiramo beg telesa v podobah s pribežališčem v virtualnem svetu, ki je protipol govoru o človeku le še na podlagi telesnih funkcij.

Projekte Tratnikove lahko razumemo tudi kot komentar o telesu v primežu biotehnologije, ki ga zavezuje preplet komercialnih, estetskih in znanstvenih vidikov. Znanstvenega pogleda v notranjost telesa ne zanima le telo kot »artefakt«, temveč postaja vse bolj metafora funkcioniranja zahodne vizualne kulture.

Od neposredne naveze na raziskovanje in eksperimentiranje v znanstvenih laboratorijih, kot se kaže prek uporabe mikrobiologije pri Tratnikovi, ⁹⁰⁸ vprašanje prenosa v svet umetnosti širimo v smeri abstrahiranja od organskih procesov pri ustvarjanju t. i. »umetne narave« pri Uršuli Berlot. Za delo slednje je pomembna naveza na biofiziko kot vedo o fizikalnih zakonitostih, na katerih temeljijo organski, življenjski procesi v naravi in eksperimenti s tehnologijo njihovega prenosa.

URŠULA BERLOT: TRANSPONIRANJE BIOFIZIKALNIH IN ŽIVLJENJSKIH PROCESOV V SLIKOVNE ANALOGIJE »UMETNE NARAVE«⁹⁰⁹

Za »umetno naravo« vizualne umetnice Uršule Berlot je ključnega pomena srečanje med umetnostjo, znanostjo in industrijo ter razvijanje analogij postopkom, ki temeljijo na naravnih fizikalno-kemičnih procesih gravitacije,

903 Prim. Belting, *Antropologija podobe* (»Podoba telesa kot podoba človeka. Reprezentacija v krizi«), str. 101–128.

904 Prim. P. Tratnik, »37 °C: From the Inside of a Being to the Thin Line of Life«, v: *Leonardo*, 38 (2005), št. 2, str. 103.

905 Možna referenca je instalacija Garyja Hilla iz leta 1990 *Inasmuch as it is always already taking place* (tema ni dvom o telesu, marveč dvom o zmožnosti njegove upodobitve).

906 O vlogi abjektnega v sodobni umetnosti in kulturi prim. E. Vogt, referat z XVI. mednarodnega kongresa estetike, Rio de Janeiro, 2004, slovenski prevod: »Vrnitev Realnega v popularno kulturo in (abjektno) umetnost«, v: *Borec*, 57 (2005), št. 621–625, str. 276–292.

907 Gržinič, EK, str. 48.

908 Tovrstna znanstveno-umetniška naveza je v kontekstu mednarodne razstave *7 grehov*, Moderna galerija 2004/2005, dobila oznako umetnika kot javnega amaterja, »neprofesionalca« (prim. T. Soban (ur.), *7 grehov: Ljubljana – Moskva, Artest razstava*, Moderna galerija, Ljubljana 2008, str. 161–175).

909 Sklicujem se zlasti na projekt *Narava* iz leta 2000 (Galerija Equina, Ljubljana 2001) in dela iz leta 2002 (npr. *Prosojna membrana – Mikronarava*, 2002; *Prosojna membrana No. 2*, 2002); nadalje obravnavam tudi novejša dela, zlasti iz projekta *Prehodnost* (Galerija Božidar Jakac, Kostanjevica na Krki, 2006/2007); <<http://www.ljudmila.org/~berlotur>>.

zgoščevanja in kristalizacije. Minljiva naravna stanja (organsko spreminjanje oblik v naravi, življenjski procesi v naravi) nam umetnica posreduje z njihovo transpozicijo v stabilne industrijske, umetne materiale, kot sta pleksi steklo in (pigmentirana) umetna smola. Rezultat so slike, ki so občutljivi senzorji svetlobe. Posebno pomembna je postavitev del – nastali ambient namreč funkcionira kot način eksperimentiranja z možno vizualizacijo narave kot »druge narave«, ki znotraj svetlobno-prostorskih postavitev izziva gledalčevo percepcijo. Metamorficna stanja svetlobe in materije zarisujejo analogije z mentalnimi stanji naše percepcije. Umetnica ta stanja raziskuje in predstavlja v obliki kinetičnih svetlobnih instalacij. Novejša videodela in kristalom podobne fraktalne kompozicije formalno izhajajo iz računalniško obdelanega radiološkega posnetka umetniških možganov. To subtilno cerebralno tkivo predstavlja edinstveno vez organskega, »naravnega« telesa z abstraktnimi mentalnimi procesi. Umetniško delo tako postane organsko in tehnološko generiran hibrid, ki manifestira energetsko mentalne, nematerialne, a vselej telesno osnovane topologije.

Estetsko presojanje naravnega sveta (»umetna narava«) je kognitivno podkrepjeno z napotovanjem na naravne, zgodovinske in znanstvene informacije (npr. iz ekologije, biologije), pa tudi na filozofsko skrb, kako ponesti to presojanje v razmerje z našimi etičnimi dolžnostmi. Za naše (ne le estetsko) presojanje naravnih okolij je pomembna bogata mešanica informacij (o njihovi zgodovini – tudi v razmerju z literaturo, mitologijo, religijo in metafiziko –, o njihovih funkcijah in vlogah v naših življenjih). Imamo torej opravka z emocionalno in kognitivno poglobljenim ukvarjanjem z naravnim okoljem, ki je obogateno tako z znanstveno vednostjo kot tudi s kulturno tradicijo ter usidrano v kompleksen svet umetniškega ustvarjanja.⁹¹⁰ Pojavlja se vse več del, ki s kreativno rabo tehnologije raziskujejo koncepte o naravnem svetu, ki jih podpirajo znanstveni, družbeni in estetski modeli. Umetniki so na novo odkrili tudi pomembnost telekomunikacij pri dožemanju tako naravnega sveta kot družbene stvarnosti: njihova individualna, privatna, subjektivna komunikacija je (pogosto angažirano in kritično) sopostavljena komunikacijskim mrežam v njihovi mednarodni naravnosti.

MARKO PELJHAN: PRIMER KOMPLEKSNE TEHNOLOŠKO PODPRTE RAZISKOVALNO-BIVALNE ENOTE⁹¹¹

Za delovanje intermedijskega umetnika Marka Peljhana sta ključna zasnova raziskovalne platforme iz leta 1992, poimenovane *Projekt Atol*, in njegov dolgo-

letni projekt *Makrolab* (1997–2007; prvič realiziran na *Documenti X*, Kassel, 1997). Peljhan je pripravil načrt za umetniško-raziskovalni laboratorij in njegovo vključitev v mrežo znanstvenih laboratorijev. Projekt *Makrolab* je fuzija umetnosti, znanosti in komunikacijske tehnologije; je mobilna in ekološko podprta bivanjska, raziskovalna in komunikacijska enota (okolje, različne tehnologije). *Makrolab* je oblikovan kot avtonomno okolje, ki je oskrbljeno s posebnimi podpornimi oz. »trpežnimi« viri energije (sončna energija in energija vetra) in je primerno za dolgo bivanje v izoliranem okolju, kjer je mogoče vzdržati v skrajnih naravnih razmerah. Ima tri temeljne strukturne razsežnosti – analitično, procesno in performativno; posveča se integralnemu raziskovanju treh dinamičnih globalnih sistemov in polj, to so telekomunikacije, vreme oz. klima ter migracije. Uporablja znanstvena in tehnološka orodja, vednost in sisteme in jih projicira v družbeno domeno umetnosti. Telekomunikacije so glavni vidik projekta, osredotočenega na raziskovanje in beleženje dogajanj, ki potekajo v gosto naseljenih abstraktnih območjih elektromagnetnega spektra. Oblikovan je kot proces transkripcije nevidnega v tradicionalne 3-D sestave oz. dokumente. Pri projektu *Makrolab* v procesu nastaja delovni stroj, ki se neprestano razvija in v svojih tehnoloških vidikih aplicira metode za maksimalno povečanje senzornega zavedanja skozi satelitske sprejemnike, mikrovalovne povezave, kratkovalovne radijske in omrežne povezave. Gre za raziskovanje (nevidnih) podpor sistemom moči, kot so valovi in signali, ki izrisujejo nevidne, a s tehnologijo zaznavne meje teritorijev.⁹¹² Sistem uporablja prostorske kontrolne podatke za reprezentacijo zračnega prometa in potovanja podatkov. V svojem delu Peljhan pogosto uporablja tehnologijo iz vojaškoindustrijskega kompleksa. S projektoma *Projekt Atol* in *Makrolab* je začel oblikovati avtonomen komunikacijski in distribucijski sistem kot postapokaliptično orodje v devetdesetih letih.⁹¹³ Peljhanova umetniška dejavnost temelji na kritični in taktični uporabi novih medijev, modularni oz. spreminjajoči se arhitekturi, kodirani visokofrekvenčni, kratkovalovni komunikaciji, podporni energiji in proizvodnji hrane, omrežnih in integracijskih sistemih, publikacijah in predavanjih. *Makrolab* je mobilna (samozadostna) bivalna in delovna enota, vselej

910 Prim. U. Berlot, »Ideja narave v sodobni umetnosti«, v: *Likovne besede*, zima 2002, št. 61–62, str. 19–34.

911 Sklicujem se zlasti na projekt *Makrolab* (1997–2007). Prim. M. Peljhan, »Makrolab 1997–2007«, v: T. Y. Levine – U. Frohne – P. Weibel (ur.), nav. delo, str. 430–431; <<http://makrolab.ljudmila.org>>.

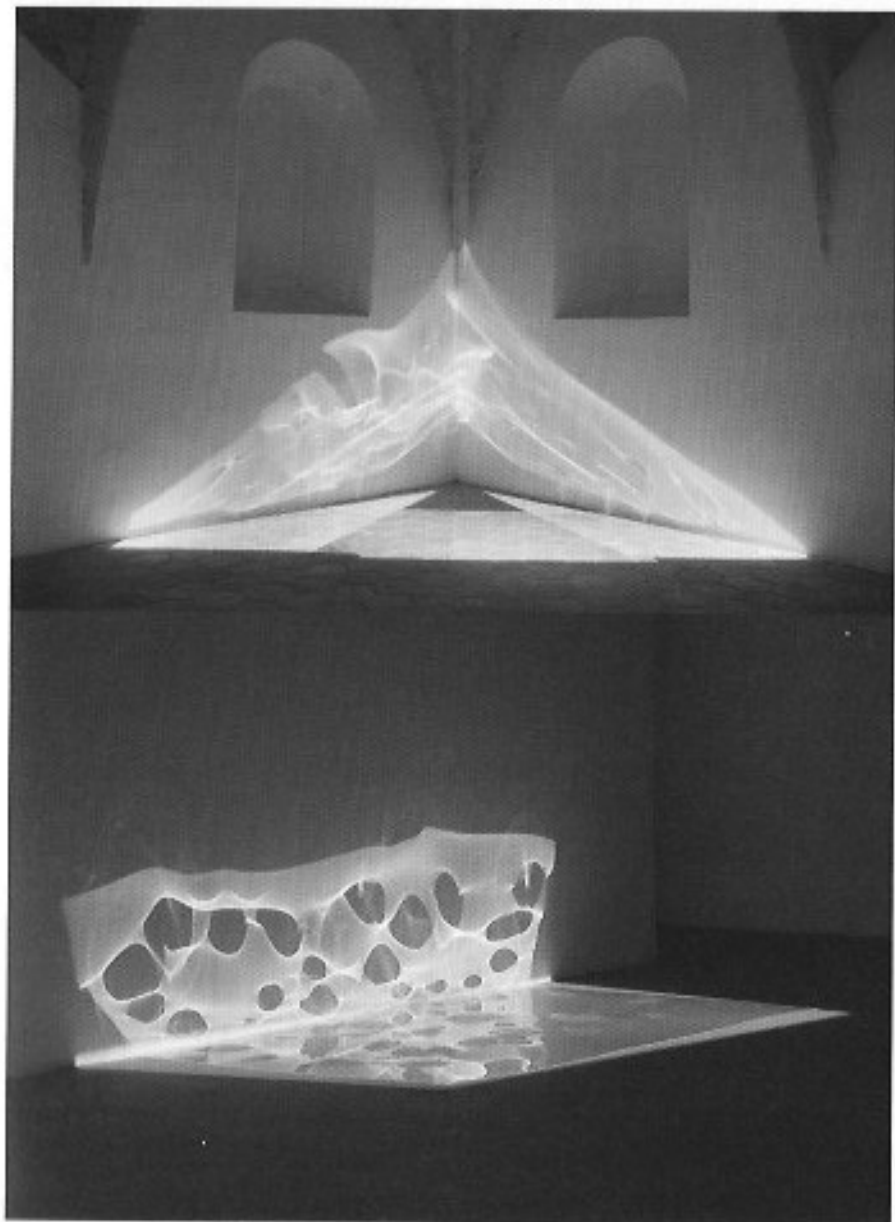
912 Prim. M. Peljhan, »Strategije minimalnega odpora – analiza taktičnega delovanja v družbi kontrolne«, v: S. Glavan (ur.), *Zbornik Svet umetnosti 1999: Geopolitika in umetnost/Trčaj za kustose sodobne umetnosti*, Zavod za odprto družbo Slovenija – Sorosov center za sodobne umetnosti Ljubljana, Ljubljana 1999, str. 55–59. Prim. tudi I. Zabel, »Gledališče upora Marka Peljhana«, v: *Kunst – Pogorevc* (ur.), nav. delo, str. 159–167.

913 Inke Arns razlaga Peljhanovo delo v kontekstu »retroutopizma« (v nekdanji Jugoslaviji) kot »predkatastrofično« in »medijskoarheološko« (prim. Arns, *Avangarda v ezorlatnem ogledalu*, str. 189, 235–262; poglavje »Fraktura in vmesnik: Hlebnikov, Tesla in promet podatkov po nebu v delih Marka Peljhana«).

URŠULA BERLOT

Možganske pokrajine (refleksija), 2006
kinetična svetlobna instalacija, upognjeno pleksi steklo,
svetlobna projekcija, elektronski svetlobni modulator, različne dimenzije
Foto: Uršula Berlot

Olsen, 2002
upognjeno pleksi steklo, odsev svetlobe, 100 x 200 x 60 cm
Foto: Uršula Berlot

BARBARA NOVAKOVIČ KOLENC (zasnova),

Govoreča hiša, Snjca st. Frančiška.

Dvanaesturna razstava v Moderni galeriji v Ljubljani

(od 19. ure 30. oktobra 2002 do 7. ure naslednjega dne).

Foto: Igor Anđelič. Produkcija: Muzeum, Ljubljana, v sodelovanju z

Moderno galerijo in Društvom rejcev golobov pismonoš, Reuter, Ljubljana.

eos^I

Eos je mišljenjski prostor, gesta spodbujanja in uveljavljanja mlajših avtoric in avtorjev, ki si ne zgolj šele utirajo pot v svet znanstvene in akademske publicistike, temveč si prizadevajo ubraniti raziskovalno širino in mišljenjsko odprtost, ki ju je ta svet nekoč že imel oziroma sta bili že izborjeni. Zbirka je namenjena objavljanju njihovih znanstvenih prvecev.

MOJCA PUNCER je doktorizala iz filozofije na UL v Ljubljani (2008), je docentka za filozofijo na UL Mariboru (2010-) in sodelavka Oddelka za likovno Pedagoške fakultete Maribor (2004-). Deluje kot teoretičarka, kritičarka in kuratorica na področju umetnosti, pedagoginja v kulturi in publicistka. Uredniška Publicističnega društva ZAK (2002-), uredniška revije Maska (2007-2009), Slovenskega društva za estetiko (2001-), Mednarodne zveze za estetiko (IAA, 2001-), Asociacija (2009-). Objavlja v številnih publikacijah tujem. Živi in dela v Ljubljani.

9 789616 747059

22 evrov